

A tragédia pusztulása

(Jeles Andárs: Drámai események)

"A komikum a személynek az az oldala, amelynek révén dologra hasonlít, az emberi cselekedetnek az a felülete, amely sajátos jellegű nevetségességgel a pusztá, egyszerű gépiességet, az automatizmust, egyszerűen az élet nélküli mozgást utánozza. Vagyis valami egyéni vagy kollektív tökéletlenséget fejez ki, amelyért azonban büntetés jár. A nevetés ez a büntetés. A nevetés egyfajta társadalmi gesztus, amely az emberek és az események egyfajta sajátos szórakozottságát hangsúlyozza és megtorolja."

Henri Bergson

Az előadás alapjául Dobozy Imre Szélvihar c. drámája szolgált. az 1974-es Dobozy-kötet fülszövege így határozza meg a dráma koncepcióját: "A Szélvihar 1956 őszének tragikus napjait eleveníti meg. Hogyan álltak helyt e nehéz időben a magyar falu legjobb emberei, hogyan védték a szocialista tulajdont, hogyan folytatták tovább az életet a vihar utáni napokban?" A rendező, Jeles András pedig eképp módosítja ezt: A? Szélvihar? 1956? Őszének? Tragikus? Napjait? Eleveníti? Megh? Hogyan? Álltak? Helyt? E? Nehéz? Időben? A? Magyar? Falu? Legjobb? Emberei? Hogyan? Védték? A? Szocialista? Tulajdont? Hogyan? Folytatták? Tovább? Az? Életet? A? Vihar? Utáni? Napokban?? Sőt: N? A? P? O? K? B? A? N??

Az előadás során nem csak az válik világossá, hogy Dobozy műve a legtávolabbról sem hasonlít műalkotásra. Nem csupán a rosszul megírt, tipikus-sematikus művön csattan nevetésünk ostroma, nem pusztán egy szocreál darab paródiáját látjuk. Papírfigurákkal még csak elbánná a nézőt éren felcsattanó nevetés.

Jeles műve önálló alkotás: akár soha ne tudjuk meg, hogy mi volt a felhasznált eredeti. A rendező e patetikus iránydarabot a felismerhetetlenségig átgyúrja, megfosztja a díszlettől, nem hagyja, hogy egyetlen hangsúly is a helyén legyen, egyes részleteket eltúloz (Csendes Imre kun kucsmáját például egy valószínűtlenül hosszú kötött pomponos sapkával helyettesíti, minek következtében az öntudatos paraszthős leginkább Kukára, a Hét Törpe egyikére kezd emlékeztetni), felcseréli a női és férfiszerepeket, egyes részeket elhagy, cserébe viszont egészen oda nem illő betéteket (Bach-ária) és szövegeket ("Snack, aerobic, hideg falatok, break" stb) alkalmaz. Emelkedetten szárnyaló, ízes-népies fordulatok helyett dadogás, üvöltés, artikulálatlan hangok, autonóm cselekvés helyett az ide-oda rángatott tárgyak tehetetlensége, emberek helyett kicsavart tagú bábuk, kántáló rabok, akiknek ilyen módon még csak láncaik sincsenek.

A néző nevet, de nevetése nem külső és főleg nem felső pozíciójából adódik. Külső pozíciót egyedül a szerzői utasításokat mikrofonba bűgő dizőz foglal el, míg a felsőt az operaénekesnő képviseli, mint a Művészet-eszmény, az évszázados tradíciókkal rendelkező kultúra, szellemi világ megtestesítője. Nekik semmi kapcsolatuk nincs ezzel a torz népséggel, a megnyomorítottak és megfélemlítettek tömegével, akiket mindenükből "kifosztott a Vörös Hajnal". A nézőnek azonban tagadhatatlanul van köze hozzájuk. Még sem tud szánakozni rajtuk, mert lehetetlen bábukkal azonosulni. A Mester nem enged sírni, hiszen sírni csak akkor lehet, ha tragédia történik. A "Drámai események" azonban nem tragédiai. A néző nevet, amikor a dizőz kellemes mély hangján bekonferálja az "ártatlan áldozat", az anya halálát ("a kéz tört szárnyként hull alá").

A nevetés a tehetetlenségből fakad, és a felismerésből, hogy amit látunk, az egy már lezajlott tragédia után történik az élet törmelékei között a sivatagban, ahol nincs semmi, ami korábban el ne pusztult volna. A tragédia eltűnése mindenki állandó büntetésben él, mint a nevető ember, akit ismeretlen és sötét erők megfosztottak a sírás lehetőségétől.